

האם החברה הישראלית מסוגלת לקלוט עליה?

מתוך הכרת תפקידה המכריע של הקליטה במערכת העלייה — עלייה זו שהיא שאלת הגורל למדינת ישראל — זימן "מולד" חבורת אנשים בני הכי לברר כמה הבחנים בבעיית הקליטה ואי-הקליטה של העולים. עוד לפני שנתבהר מלוא היקפו של המשבר בעלייה, ב-2 ביוני 1973, ערכנו בבית 'היברו יוניון קולג' בירושלים ובחסותו (קרן דלסון) דיון בנושא: "האם החברה הישראלית מסוגלת לקלוט עלייה?" אנו מביאים מדיון זה את דברי הפתיחה ואת הרצאותיהם של עמנואל מארכס ואליעזר שביד בדיון. לרוב צערנו, מחמת שיבוש במכונת ההקלטה, לא נקלטו דבריהם של שאר המשתתפים בדיון הזה, ובהם אפרים אחירם, רבקה בר-יוסף, מיכאל זנד, חנוך רינות. כוונתנו בפירסום הדברים להעמיד על חיוניותה של הבעיה, העתידה רק להחריף.

אפרים ברודא:

העדתי שבין עולי רוסיה והמערב ובין חלק גדול מן האוכלוסיה יש לתלות את עיקר הנסיגה בכומר הקליטה הנפשי של "הותיקים". סבורני כי לא נטעה אם נבקש את סיבת הדבר בסחף הרוחני הכללי, בהתרופפות ה"מוטיבאציה" המציינת את רוב תחומי חיינו הממלכתיים, הציבוריים והבין-אישיים, בשיתוק הרגשת זיקה לקיבולת לאומית וחברתית משותפת, המחייבת לסולידאריות ומעשים, בבחינת אני ולא השליח, אני ולא הפקיד, אני ולא הנציג במוסדות. איגי יודע, חלקו של איזה גורם בעלייה מברית-המועצות, למשל, גדול יותר: הדחף לצאת ולעשות לעצמם, או המשיכה לעלות ולחיות בתוך עמם. אך ברור, שאילו היתה רוח אחרת בארץ, לא רק ש-היה מספר היורדים יורד במידה ניכרת, אלא דמותה של החברה כאן היתה חוזרת ומשפיעה על העלייה כולה, לרבות מאות האלפים בברית-המועצות ש-עדיין לא עלו או אף לא הכריזו על רצונם לעלות. והדבר נכון במידה מרובה לגבי כל העלייה מן המערב, שהיתה יכולה — מאמין אני — לגדול, תחת להצטמצם, אילולא מצאה בארץ לא רוח גדולה של אומה נבנית, כי אם אירה דתוסה של התברגנות קרתגית ותובענות חמרית, האדישה הן ל-זולת והן לצרכי הכלל ולמשימותיו. ואולי שאלה קודמת לאחרות היא, איך להחזיר לפחות לאותו חלק באוכלוסייתנו, המסוגל למלא תפקיד פעיל בתחום זה, את הכרת אחריותו הסגור לית, משהו מכוח כוחה של תודעת השליחות שהיתה בו בדור שקדם לו?

ואם לא קל לחנך לתודעה נאורה ופעילה את כל חלקי אוכלוסייתנו, הלא אפשר, כמדומני, להקנות להם את תחושת הקשר בין העלייה ובין עצם בטחוננו.

כוונת הדיון הזה לברר את הדרכים לתיקונו של מעוות גדול. לשם כך צריך, קודם-כל, להבין אותו. עצם השאלה "האם אנו מסוגלים לקלוט עליה", בא להבליט אכזבה וחרדה. לכאורה יש בניסוח זה משום חוצפה לנוכח ארץ שכולה נבנתה גלים גלים של עליות, עליות שבנו ונבנו ונקלטו, במידה זו או אחרת. ומי ימשיל את "התנאים" המוצעים לעולים בבואם למה שהיה לפנים? וכלום דומים הם ממדי הירידה לירידה בעליות קודמות, ובייחוד בימי ה-עליה השנייה, זו המהוללת, שרובה המכריע חזר ויצא את הארץ. על מה איפוא החרדה?

אולם אותות מבשרי-רע יכולים ליהפך לממשות קודרת בעלת כוח-תאוצה משלה. ושורש הרע הוא בקליטה החברתית הכושלת, המפרגסת חלק גדול מן הירידה ומחבלת ממילא בסיכויי העליות הבאות. אם עולי העלייה השנייה מצאו כאן בעיקר יחידים בודדים בארץ חסרת-כל ובמשטר עויין, ואם העליות שלאחריהם באו אל יישוב חלש מבחינה משקית ומוסדית ומימשל זר שנמצא מגביל ומקצץ תחת לעודד, באים העולים בימינו אל מדינה יהודית, בעלת כלכלה מסועפת למדי, שהעלייה היא בסיס קיומה וזכות קיומה. ובדרך הטבע, ברבות היכולת גדלות הציפיות והתביעות. אך חסרונו הבולט של תהליך הקליטה שרובו ככולו נעשה באמצעות מנגנון ממ-שלתי ומוסדי, בעוד שהחברה — מבחינת התו-דעה החיה והסיוע הפעיל — אינה משתתפת בו, למעשה.

אמת, היישוב שוב אינו הומוגני באותה מידה שהיה לפני הקמת המדינה, אך דומה שלא במרחק

רמתה של האומה המתהווה כאן. ואכן מחובתנו להקנות לעולים תחושה זו של אחריות למפעל משותף, כדי לעשותם לא רק מקבלי זכויות וזיכויים (שעל חלק מן האחרונים אפשר היה לוותר) אלא שותפים נושאים בעול. אך תנאי לכך כי נשים קץ לאדישות הרוחנית המשתקת גם אותן השכבות בעם, שעל-פי הכשרתן ויכלתן צריכות היו לצאת בראש המחנה.

האמנם לא רק המנטאליות הרוכשנית שנשתררה אצלנו, אלא גם תחושת הביטחה המופרות בעקבות מלחמת ששת הימים אף היא היתה בעוכרי הפתיחות לקראת העלייה? ברי, שעלינו לומר לעולים, המאוכזבים, בצדק, מאיכות חיינו ורמת תרבותנו (תרבות להבדיל היטב ממספר מופעי התרבות ועוביים של העתונים): אח-ריותכם היא לא פחות מאחריותנו — להעלות את